

Římská architektura

zimní semestr 2009

1. Úvod
2. Materiální prostředky architektury
3. Přehled vývoje architektury
4. Římská města

“Jiní at’ kovové sochy, jak živoucí, jemněji tvoří – budiž! i z mramoru tvář jak mluvící, dovedou vyvést, jiní at’ řeční lépe a oběh nebeských těles umějí zobrazit hůlkou a určit východy hvězdné, ty však, Římane, hled’, bys mocí národům vládl, to bude umění tvé, dát pokoj světu a právo, laskav k poddaným být, však odbojně rozdrtit válkou.” Vergilius, Aeneis VI, 847nn.

Všeobecné podmínky

Římská architektura – dlouhou dobu považována za **pouhé epigonství architektury řecké a helenistické**. Tento dnes již nepřijatelný názor vychází z několika faktorů: **vliv řeckého umění obecně** (včetně arch.) je na Řím mimořádný. Ne však jednorázový, **řím. vývoj je inspirován řec. světem ve více vlnách** – např. za republiky vliv Magna Graecia; po smrti Attala III. (133 př. Kr.) Pergamon (to je dokonce důvodem, že v řím. arch. více helenistických maloasijských prvků než čistě řeckých); klasicizující éry za Augusta resp. Traiana/Hadriana. Také četní řečtí umělci, architekti, stavbaři činní v Římě.

Vliv helénské architektury na římskou je zřetelný v celku i v jednotlivostech. Ovšem žádná z těchto inspirací se neuplatnila bezmyšlenkovitě a bez snahy o adaptaci v nových podmínkách.

Všeobecné podmínky

Římská architektura – organické vyvrcholení antického stavitelství. **Pro obecný další vývoj evropské architektury má největší význam.** Kvantitou a v mnoha ohledech i kvalitou **překonává všechny předchozí éry.** Na rozdíl od jiných forem římského umění se vyznačuje značnou originalitou a kvalitativním posunem.

Podstatou římské éry je **praktičnost** – to pocítovali již samotní Římané, považovali ji za svou hlavní přednost. Římané si více vážili např. kvalitního klenutého mostu přes řeku, mnohakilometrových vodovodů vedoucích složitým terénem nebo celé impérium protkávající sítě cest, než honosně provedeného chrámu. Ty totiž **mohli právem považovat za svou invenci.** Spolu s praktičností prostupovaly životy Římanů mimořádné **organizační schopnosti,** které vedly k vytvoření urbánní, městské civilizace na většině kontinentu.

Všeobecné podmínky

Římská architektura je všeobecně určována **novým pohledem na uspořádání prostoru**, ve kterém se oproti předchozím kulturám klade **značný důraz na prostor vnitřní** (i když ještě pořád ne v tom smyslu, jak chápe architektura pojem interiér dnes).

Římané kladli **důraz na vypracování budovy jako celku**, jejího vnějšího i vnitřního vzhledu, jak **po konstrukční tak i po formální stránce**. Dosáhli tak souladu v uspořádání prostoru a hmoty, což spolu s četnými variantami metod utváření fasád významně obohatilo vyjadřovací možnosti architektury.

Římané **byli první, kteří v pohledu na umění nastolili téměř dnešní, moderní pojetí** – zájem o starožitnosti a umělecké památky jako takové, jejich sběr a jejich ocenění pro umění samotné. Tento přístup měl pochopitelně značný vliv i na pohled na architekturu.

Geografické a přírodní podmínky

Vztah architektury a přírodního prostředí se proměnil již v Řecku oproti předovýchodním kulturám. Helenistická architektura nebyla kulturním produktem jedné oblasti, nýbrž vznikla a rozvíjela se na rozsáhlém území s variabilními podmínkami, a tudíž se od přírodního prostředí značně osvobodila. Tento proces „všeobecnění“ byl dokončen Římany, především v době impéria, neboť římská civilizace tehdy zasáhla ještě rozsáhlejší území se zcela rozdílnými geografickými a přírodními podmínkami.

Geografické a přírodní podmínky

Mimořádná poloha Appeninského poloostrova – strategická pozice ve Středomoří a vazba všemi směry (poloostrov patří k Evropě mnohem více než Balkán) – proto je Itálie zprostředkovatelským článkem antiky směrem k Západu.

Dvě části poloostrova – sever (řeka Po) otevřen jak na V, tak i k J Francii, jih s tradicí Velkého Řecka. Řím na průsečíku obou částí.

Přírodní poměry poloostrova významně ovlivnily počátky Říma, převažuje zemědělství.

Geografické a přírodní podmínky

Pro architekturu: hory poskytovaly kvalitní **dřevo a kámen**, naopak na rudy je bohaté pouze území Etrusků. Ve stavebnictví hrály mimořádnou roli **materiály vulkanického původu** – **přírodní cement**, který umožnil všeobecné užívání „antického betonu“, **opus caementicium**.

Četné močálovité a vodou zalité oblasti vyžadovaly různé odvodňovací práce a práce zaměřené na zlepšení kvality půdy. Tyto činnosti rozvíjely **technické cítění Římanů**. Podobně jako nutnost zajišťování pitné vody vedla k rozvoji technických staveb (zajištění pramenů, vodovody).

Geografické a přírodní podmínky

Pádská nížina s klimatem, jaké je i ve střední Evropě a Sicílie se severoafrickými klimatickými podmínkami – dva **krajní póly** na poloostrově, přesto **se architektura nepřizpůsobovala vždy těmto rozdílům v klimatických podmínkách**: šikmé střechy a vytápění místností – na severu kvůli dešťům a studené zimě nutností – se rozšířily i tam, kde je nebylo třeba.

Přesto lze obecně říci, že **snaha římské architektury o uspořádání vnitřních prostor je velkou měrou vyvolána tím, že na rozdíl od starších antických kultur se musela realizovat v méně příznivých klimatických podmínkách.**

Geografické a přírodní podmínky

Geografické a přírodní prostředí se projevuje ve zvyklostech a myšlení Římanů **i zprostředkovaně**. Samotná **ústřední poloha** původní vlasti, **Latia**, ovlivnila jejich vědomí: **mnoho národů si na úsvitu svých dějin myslelo, že jejich země je středem světa, ale jen některým se podařilo toho skutečně i dosáhnout** – Římané k nim patřili.

V římské civilizaci se vytvořil i na úrovni jednotlivců nový, **dvojitý vztah k přírodě**: Římané ji vnímali v praktické rovině jako **zdroj živobytí** (orná půda, les poskytující dřevo, hora poskytující kámen či rudu) a jako **prostředí**, které mohou zcivilizovat a které poskytuje podmínky ke **zdravému žití**. Na druhé straně si rádi užívali přírody i z ryze estetických důvodů: **Římané byli prvními milovníky přírody** v dějinách v moderním slova smyslu (podobná vazba jako v případě uměleckých děl). Tento jejich postoj se zhmotnil do architektonické podoby především ve stavitelství některých obytných domů a villových komplexů.

Geografické a přírodní podmínky

Římská říše v době svého největšího rozmachu zahrnovala prakticky celou západní, větší část střední a jihovýchodní Evropy, severní Afriku a Egypt a západní část Malé Asie. Jednotlivé části této obrovské říše spojovaly dávno známé a používané námořní a suchozemské cesty, ale hlavně **unikátní** nově vybudovaná **celoříšská síť silnic**, jejíž výchozím bodem a zároveň i cílem bylo město Řím. Dobré a rychlé podmínky k cestování byly důležitou podmínkou toho, aby se i architektonické formy různorodých částí impéria mohly volně šířit a vzájemně se ovlivňovat. Zároveň neustále **živily vědomí jednoty „světa“ vytvořené Římany**, jíž byly cesty formálním vyjádřením.

évszám	út	honnan	hova
332	via Appia	ROMA	CAPUA
7267	via Volturna	TIBUR	CORNIFNUM
7267	via Clodia	ROMA	SATURNINA
7286	via Appia	CAPUA	VENUSIA
7282	via Cassia	CLUSIUM	CASTRUM NOVUM
7241	via Aemilia nova	ROMA	CECINA
7225	via Minucia	FORUM NOVUM	BRUNDISIUM
7220	via Flaminia	ROMA	ARIMINUM
867	via Aemilia	ARIMINUM	PLACENTIA
867	via Flaminia	ARRETURUM	SONONIA
934	via Cassia	ROMA	ARRETURUM
7363	via Aemilia	SONONIA	AQUILEIA
148	via Postumia	SENIA	AQUILEIA
122	via Populonia	ARIMINUM	AL TIRUM
120	via Aemilia	CAPUA	BRUNDISIUM
127	via Lavinia nova	ROMA	CASILINUM
738	via Aemilia nova	ROMA	POPULONIA
107	via Aemilia Sessoria	POPULONIA	SABATIA

0 300 km

Hospodářské a společenské podmínky

Hospodářské a společenské poměry Říma bezprostředně ovlivnily okruh úkolů architektury a způsoby realizací. Bohaté možnosti **privátních staveb**: zemědělské usedlosti, městské paláce, patricijské městské domy, velkoměstské činžáky atd.

Mezi **veřejnými stavbami** lze rozlišit několik druhů „společenského zadání“: Stavby, které uspokojovaly určité materiální potřeby – **inženýrské stavby** (silnice, mosty, vodovody a kanalizace). **Správní a obchodní stavby** (curie, portiky, emporia, arzenály, granaria a horrea a baziliky). **Stavby „volnočasového a vzdělávacího“ charakteru** (amfiteátry, divadla, cirky, lázně). **Stavby demonstrující císařskou a státní moc** – triumfální stavby (fora, vítězné oblouky, triumfální sloupy). Podobnou demonstrativní úlohu plnily i **monumentální náhrobní stavby**. **Náboženské stavby** s poměrně menší rolí.

Takto bohaté spektrum architektonických forem vyprodukovala Evropa až v druhé polovině 19. století!

Hospodářské a společenské podmínky

Velkou změnou prošly též **společenské podmínky realizace staveb**. Velkorysé stavební programy Říma by s metodami řeckého drobného řemesla nebyly realizovatelné. **Pro římské stavebnictví je charakteristická „masová“ výroba, v jejíž důsledku nastává i typizace a standardizace.** Tento vývoj umožnily dva faktory: **obrovská masa otroků a technicky výborně vzdělané vojsko.** Většina římské architektury v provinciích (především tam, kde nebyla předchozí stavební tradice) byla realizována stavebními jednotkami legií. Ale vojensky organizované a rychle provedené stavební postupy významně ovlivnily i realizaci staveb civilního charakteru.

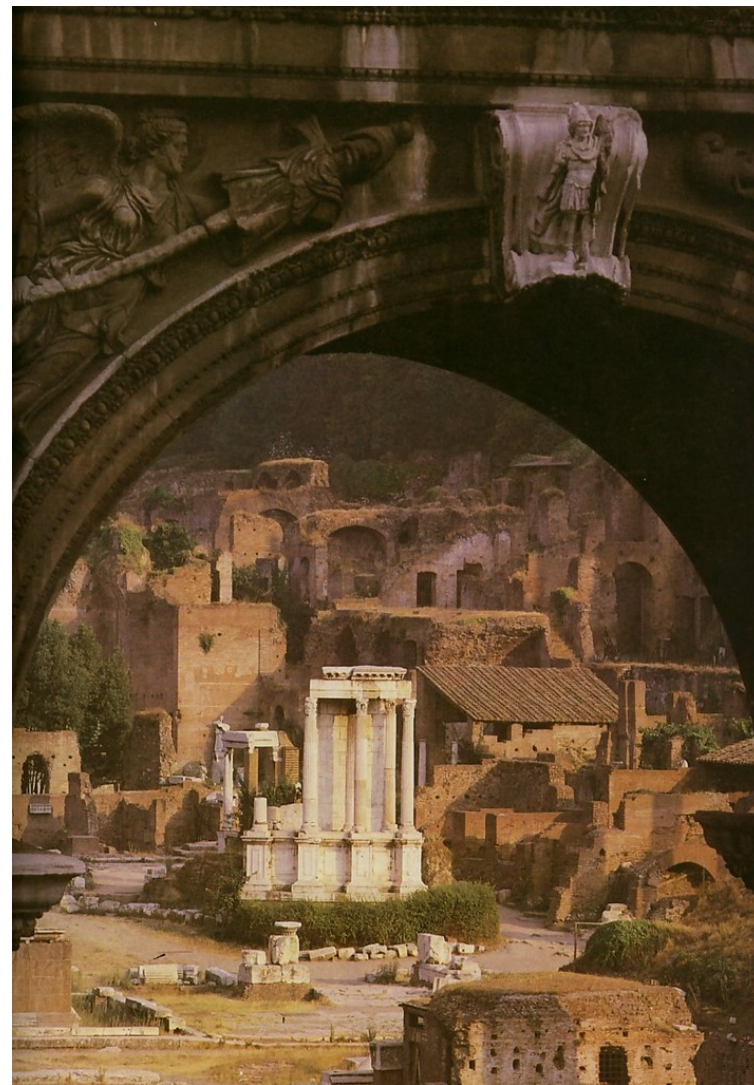
Hospodářské a společenské podmínky

Je velmi složité vystopovat v architektuře znaky zprostředkovaných sociálních a myšlenkových vlivů. Řím vytvořil nejvíc nových typů staveb ve starověku (zhruba dvakrát tolik, jako Řecko, ca. dva tucty), které se všechny vyznačují logickým uspořádáním, důvtipnou a účelnou konstrukcí. Tyto znaky - odraz střídmeho, praktického řemeslného a obchodního myšlení.

V mnoha případech je ovšem výsledek praktičnosti překryt příliš zdobnými, téměř samoučelnými formálními celky. Za otevřeností vůči dekorativnosti a za touhou zdobit za každou cenu lze vidět určitý atavismus Římanů: myšlenkový svět rolnické kultury. Podobně se vysvětluje i ve výtvarném umění, že vyjadřovací formy a způsoby nenásledovaly ty řecké, které se vyznačovaly zdůrazněním podstaty pomocí zjednodušení. Místo toho se upřednostňuje narativní charakter, vykreslování a opakování postav a scén, čímž se umělecké vyjadřování spíše kloní k archaickému Východu.

Hospodářské a společenské podmínky

Římská architektura je výslovně urbánního charakteru – dokládá to jednak vyvinutí jednotlivých typů privátních a veřejných staveb, jednak jejich způsob umístění a jejich vztah ke svému okolí. Pojem města má mimořádný význam v myšlení Římanů, které se projevuje ve ztotožnění hlavního města Říma s celou říší. Řím byl sítem všech vnějších vlivů, jen to, co bylo v Římě přijato, se mohlo zobecnit a všeobecně uplatnit. Zároveň každé nové „sídliště“, i to nejjednodušší, bylo kopií Říma a chtělo být jeho napodobeninou i po architektonické stránce.

Hospodářské a společenské podmínky

Mimořádná **organizační schopnost**, která prostupovala celý římský svět (včetně značné byrokracie) se odrazila **i v architektuře**. Počáteční, poměrně jednoduché způsoby projektování staveb byly záhy vystřídány **složitými systémy, v nichž se sjednocovaly různorodé základní prvky, četné prostorové celky a vazby hlavních a podřazených článků**.

Proč je tento výsledný produkt věčný? Je to původní latinské chápání **historicky vnímané monumentality** – stavění památek/pomníků (paměť!). **Obecný pocit předurčení k šíření vzdělanosti** způsobilo, že nejen chrámové a náhrobní **stavby byly projektovány tak, aby přežily navždy**, ale i běžné každodenní stavby: **Řím prostě „stavěl pro věčnost“**.

Unikátní invencí římské společnosti byla, že dokázala dlouhou dobu udržet rovnováhu ve světě, ve kterém žili na jedné straně mnohem civilizovanější a vzdělanější a naopak i mnohem méně vyspělé společenské, etnické či kulturní skupiny. **Římané disponovali mimořádným citem pro sladění velmi různorodých struktur**.

Římská vzdělanost

Nejdůležitější znakem římského světa je civilizace, civilizovanost. Rozdíl mezi „kulturou“ a „civilizací“ lze demonstrovat na srovnání řecké a římské vědy, etiky a umění. **Civilizovaný charakter římské vzdělanosti** je dán praktičností, která sleduje všechny jevy, lidské znalosti a objevy z hlediska užitečnosti. Přírodu tak, jak ji lze využít, umění tak, jak si jej lze užít, vědu tak, jak si ji lze osvojit, aplikovat a šířit. Tento postoj vedl k vytvoření **encyklopedického charakteru římské vzdělanosti**, ke snaze o sbírání znalosti pro praktické a vzdělávací účely (tento postoj zabránil tomu, aby se ve větší míře rozvinulo Řeky tolik ceněné spekulativní, samo v sobě hodnotu představující myšlení). U Římanů se věda stala vědou aplikovanou, a jako taková byla ceněná. **Základními znaky římské vzdělanosti byla touha po civilizaci, po užitečnosti a encyklopedičnost.** Tyto znaky prostupovaly všechny jejich duševní i hmotné projevy.

Římská vzdělanost

Náboženství – religio (závazek, slib): formalismus – skepticismus – racionalita. Sjednocení – tolerance (politické důvody, rozum).

Právo – „zdravý selský rozum“ Římanů, cit pro formalitu.

Sjednocující síla impéria – možnost identifikace s ním.

Pilíře římské morálky: **auctoritas** (zákonná moc) – **potestas** (pravomoc konkrétní společenské pozice) – **fides** (závazek naplnění pravomoci) – **disciplina** (vědomé, promyšlené konání).

Římská vzdělanost

Synkretismus náboženství se v architektuře projevil **různorodými chrámovými stavbami, širokou paletou náhrobních staveb** (které se **rozumně** nacházely vně města, v hrobových ulicích, začínajících u městských bran). Cit Římanů pro historično vyžadoval důstojné pochování (chudí proto vstupovali do collegií).

Náboženské základy má i starobylý **rituál zakládání města**, související s tzv. templum (**templum** – kříž augurů kreslený na oblohu při věštbách z letu ptáků).

Přesto **leitmotivem vývoje římské architektury jsou spíše všednodenní praktické a užitečné impulsy**, vycházející z římského pojetí vědy a vzdělávání a především z typicky římské touhy po civilizaci. Římská morálka jako všeobecný rámec života se tedy nevyznačuje takovou lehkostí a svobodou, jakou známe u Řeků, a **jak život Římanů, tak i jejich architektura se rozvíjely podle dobře definovatelných praktických norem.**

Římská vzdělanost

Touha po civilizaci se projevovala i v architektuře, především v jejích úkolech. **Inženýrské stavby** (vodovody, lázně atd.) si za cíl kladly **účelné, hygienické a náročné uspořádání kulis lidského života.**

Dílo Vitruvia je soupisem praktických a etických vědomostí o architektuře. **Snaha o úplnost při pohledu na architekturu** (stavba má být trvalá, užitečná a krásná) je nejen Vitruviovým vlastním názorem, nýbrž **podstatou celé římské architektury.** **Díky encyklopedičnosti římské vzdělanosti** (Římané „s nenasytností novozbohatlíka“ a s určitým snobismem se snažili dohnat a absorbovat vzdělanostní náskok jimi porobených národů) **bylo nashromážděno obrovské spektrum konstrukčních a formálních vzorců, které Římané přetavili, doplnili vlastními objevy.** V žádné z dosavadních kultur se architektura nevyznačovala tak intenzivní vnitřní imitativní silou, která vedla k tvůrčímu eklekticismu.